

INKI

Inki (ednina **Inka**) so bili ljudstvo v Južni Ameriki, ki so ustanovili močno državo v Andih, na ozemlju današnjih držav Peru, Čile, Bolivija, Argentina in Ekvador.

Zgodovina

Inka (inkovski vladar)

Njihovi začetki so bili okoli leta 1200, ko je njihov prvi vladar Manqu Qhapaq, baje sin sonca, s setro in soprogo prišel z Otoka Sonca v jezeru Titikaka na prvotno ozemlje Inkov. Po tradiciji je vrgel zlato palico, in tam, kjer naletela na tla, je ustanovil mesto Qusqu (kečuansko; špansko: *Cusco*). Mesto Qusqu je bilo razdeljeno v dve polovici, Zgornji Qusqu (Hanan Qusqu) in Spodnji Qusqu (Urin Qusqu). Prvih pet vladarjev je bilo iz Spodnjega Qusquja, od šestega pa naprej so pripadali Zgornjemu Qusquju. Še dva stoletja je inkovska država obsegala le Qusqu in okolico. Šele vladar Wiraqucha Inka je osvojil območja do mesta P'isaq ter do jezera Titikaka. Pachakutiq Yupanki je premagal glavne sovražnike Inkov, Chanke, potem pa ljudstvo Wanka, in s tem je razširil državo do današnjega perujskega departmaja Junin. Pod vladarjem Tupaq Yupanki so osvojili državo Chimu na severu Peruja, današnji Ekvador ter severno Argentino. Največji obseg je država imela pod vladarjem Wayna Qhapaq, ki je pred smrtjo državo razdelil med sinovoma: Waskar je vladal v jugu s Qusqujem, Atawallpa pa v severu. Potem je izbruhnila vojna med bratoma, ki jo je izkoristil španski osvajalec Francisco Pizarro. Ko je leta 1532 prišel v mesto Kashamarka (Cajamarca), je vzel Atawallpo kot talca, in kljub plačila odkupnine, cele sobe polnjene z zlatom, je Atawallpo dal usmrtiti. Leta 1533 so Španci osvojili Qusqu in imenovali inkovskega plemiča za vladarja Manqu Qhapaq II. Po neuspešnem uporuh pod Manqujem Qhapaqom so Španci zažgali Qusqu, Manqu Qhapaq pa je pobegnil v mesto Willkapampa, vzhodno od Qusquja. Tam so Inki še vladali do leta 1572, ko jih je Francisco Toledo premagal. Zadnji inkovski vladar, Tupaq Amaru, je bil usmčen na glavnem trgu Qusquja leta 1572. Preživeli Inki so se

zatekli v odmaknjene gorske predele, kjer jih Španci niso nikoli našli. Tam so zgradili mesto Machu Pichu. V njem so bile večnadstropne palače, templje, trdnjava, terasasti vrtovi,...

Jezero Titikaka

Jezero Titicaca (*špansko* *Lago Titicaca*) je [jezero](#) na [Bolivijski visoki planoti](#) ([Altiplano](#)) v [Andih](#). Leži na [nadmorski višini](#) 3821 [metrov](#) in je s tem najvišje ležeče [plovno](#) jezero na [svetu](#), s površino okrog 8300 [km²](#) pa je tudi največje [sladkovodno](#) jezero [Južne Amerike](#). V Andih in drugih [gorstvih](#) sicer ležijo jezera še višje, a niso primerna za tržno usmerjeno plovbo.

Čezenj poteka [meja](#) med [Perujem](#) in [Bolivijo](#). Ima povprečno [globino](#) med 140 in 180 m, največja pa je 280 m. Zahodni del jezera pripada perujskemu področju [Puno](#), vzhodna stran pa bolivijskemu departmaju [La Paz](#).

Otok iz trsja

V jezero se izliva nad 25 [rek](#). Ima 41 [otokov](#), od katerih jih je nekaj gosto poseljenih. Znamenita je deveterica naseljenih umetnih otočkov [Uros](#), zgrajenih iz plavajočega [trsja](#). Ti predstavljajo eno velikih [turističnih](#) znamenitosti Peruja, izleti nanje so organizirani iz [mesta](#) Puno. Domačini iz otoka [Taquile](#) so znani po ročno [tkanih](#) izdelkih iz [blaga](#), ki so eni najkakovostnejših perujskih [ročnih izdelkov](#). Po jezeru plujejo domačini tudi s [čolni](#) iz trsja, ki jih imenujejo [balsa de totora](#) in so prav tako velika turistična zanimivost.

Jezero polni [dež](#) in [snežnica](#) iz okoliških [gora](#), ki štrle iz visoke planote. Vodo iz jezera odvaja reka [Desaguadero](#), ki teče proti jugu skozi Bolivijo do [jezera Poopó](#). Ta odtok predstavlja le 5 [odstotkov](#) vodnih izgub, ostala [izhlapi](#) zaradi močnih [vetrov](#) in [sonca](#) na tej višini.

Izvor jezerskega [imena](#) ni znan. Ime iz [besed jezikov](#) tamkajšnjih [Indijancev Ajmara](#) in [Kečua](#) prevajajo kot *Skalna puma* zaradi domnevne podobnosti njegove oblike z obrisom [pume](#), ki lovi [zajca](#).

Zemljevid jezera

Jezik

Inki so prevzeli kečuanščino kot državni jezik ter jo razširili po celotnem ozemlju svoje države, čeprav ni bila njihov prvotni jezik.

Kečuanščina

Je najbolj govoren avtohtoni jezik v Južni Ameriki.

Prvotna domovina je bila okolica današnjega mesta Lima, ne pa Qusqu (Cusco), glavno mesto Inkov (kot mnogi menijo). Inki so kečuanščino prevzeli, potem ko so osvojili ogromna območja, kjer so jo ljudje govorili kot domači in trgovski jezik. Potem so jo uporabljali kot državni jezik in jo razširili skoraj po celotnem ozemlju inkovske države, razen območja okoli jezera Titikaka, kjer še do danes govorijo ajmarščino.

Danes jo govori približno 7 do 14 milijonov ljudi na območju južne Kolumbije, Ekvadorja, Peruja, Bolivije, severozahodne Argentine in severnega Čileja.

Kečuanščina ima veliko narečij, ki se precej razlikujejo. Sodijo k dvema glavnima skupinama in raznim podskupinam. Približno polovica govorcev spada k t.i. južni kečuanščini (Quechua

II c, Quechua sureño), ki jo govorijo v južnem Peruju (Cusco, Ayacucho idr.), Boliviji in Argentini.

Medtem ko je kečuanščina v podeželskih predelih južnega Peruja in Bolivije ter v nekaterih krajih Ekvadorja in Amazonije še zelo živa, ker se je učijo otroci kot prvi jezik, so narečja drugje ogrožena, posebej pa v osrednjem in severnem Peruju, kjer se le še del otrok, če sploh, uči jezika prednikov poleg španščine.

Materialna kultura

Kipu (vrvice z vozli) Inkovski zid, Qusqu/Cusco, Peru

Inki niso poznali pisave, morda pa so njihovi vzorci v tekstilu (tukapu) služili na nek način za shranjevanje informacij. Poleg tega pa so uporabljali vrvice z vozli (kipu) v različnih barvah, s katerimi so shranjevali števila in s tem omogočali knjigovodstvo oz. statistiko vseh vrst blaga kot tudi prebivalstva. Niso imeli denarja in zato niso pobirali davkov v današnjem smislu. Namesto tega je njihova uradniška država izterjala tribute od podrejenih ljudstev, in sicer v obliki prirodnin kot tudi storitev.

Inki so imelo zelo razvito tkalstvo, s katerim so predelovali lamjo volno in bombaž.

Ena tretjina delovnega časa podložnikov je bila namenjena inkovskemu vladarju, druga tretjina starim, bolnikom, vdovam, sirotam in drugim nemočnim. Zadnjo tretjino je posameznik lahko uporabljal za vzdrževanje družine. Plemiči in uradniki so bili osvobojeni služb v vojski ter na poljih, so lahko imeli več žena in so kot edini smeli nositi nakit.

Inkovski arhitekti in zidarji so opravljali čudovita, trajna dela. Zgradili so velike stavbe iz ogromnih kamnov brez malte, med katere ni bilo mogoče riniti nož. Take zidove najdemo še danes, npr. ostanke bivših inkovskih palač v centru mesta Cusco, ki zdaj služijo kot temelji cerkvenih ter uradnih stavb. Tisti zidovi so preživel več potresov, v katerih so padle druge, kolonialne stavbe. Manj pomembna poslopja ter včasih tudi nadgradnje na kamnitih temeljih pa so gradili z glinastimi zidaki.

Glavna središča inkovske države so bila povezana s cestami, med njimi 4000 km dolga in 8 m široka obalna cesta ter 5200 km dolga in 6 m široka gorska cesta v Andih, po katerih so hiteli menjalni tekači (*chaski*), ki so prenašali pomembna poročila do 400 km dnevno.

Inki so imeli razvito kovinarstvo. Orodje ter orožje so izdelovali iz bakra in brona. Tudi operirali so lobanje in okončine z bronastimi orodji.

Inki niso poznali niti kolesa niti pluga vlečenega z živalmi. Zemljo so obdelovali z motikami (*chaki taklla*), ki jih so rinili s pomočjo nog. Za preskrbo velikih količin ljudi v goratih ozemljih so gradili terase na pobočjih, ki jih so namakali z vodovodi. Presežke so shranjevali v skladiščih, v katerih ja pihal veter in s tem pridelke zaščitil pred gnilobo. Krompir so sušili z ponočnem zmrzovanjem. Pridelovali so koruzo, krompir, vrsto metlike (*kinwa*), ščir (*kiwicha*), bučo, paradižnik, arašid in papriko. Njihove domače živali so bile lame, race, alpake in morski prašički (*quwi*), katerih meso so jedli.

Bogovi

Ko vsa ljudstva Andov so Inki častili boga Stvarnika Sveta (*Wiraqucha*) in Mater Zemljo (*Pachamama*). Poleg tega pa so slavili Očeta Sonce (*Inti*), ki je bil oče inkovskih vladarjev.

Wiraqucha

Wiraqucha [Virakoča] je bil čaščen kot stvarnik sveta pri vseh starih ljudstvih v Andih.

V inkovski mitologiji je stvarnik vsega, bog sonca in groma. Bil je tvorec civilizacije in eden od najpomembnejših božanstev v inkovskem kánonu. Po eni legendi je imel sina Intija in hči Mamo Killo («mati meseca»). V tej legendi je uničil ljudi ob jezeru Titicaca v velikem potopu - Unu Pachakutiju in ohranil dva, ki sta prinesla civilizacijo v preostali svet. V drugi legendi je zaplodil prvih osem civiliziranih človeških bitij. V nekaterih zgodbah ima ženo Mamo Cocho.

V kečuanščini tiksi pomeni *temelj* ali *baza*, wira pomeni *debel* - kar so Inki poznali kot vir energije in qucha pomeni *jezero*, *morje* ali *rezervoar*. Pridevniki, ki so jih pridajali njegovemu imenu, so pomenili *veliki*, *vsevedi*, *močni* in podobno. Takšnih nazivov je imel več in tu so opisni le nekateri.

Pachamama [pačamáma] je pri ljudstvih v Andih, kot npr. pri Inkih, boginja Mati Zemlja, ki jo še do Inti je inkovski sončni bog. Po tradiciji je bil oče prvega inkovskega vladarja, Manqu Qhapaq. Zato so se inkovski vladarji imenovali *intip churin*, kar v kečuanščini pomeni "sin sonca". Danes častijo Kečuji in Ajmari.

Andi

Andi so najdaljše svetovno gorstvo, ki se vleče ob zahodni obali Južne Amerike. V grobem so 7000 km dolgi, dosežejo pa do 500 km širine (med zemljepisnima širinama 18° in 20°). Povprečna nadmorska višina je okrog 4000 metrov nad morjem. Vlečejo se od Venezuele na severu prek Kolumbije, Ekvadorja, Peruja, Bolivije, Argentine in Čila do rta Horn na jugu. Gradijo jih paleozojske in mezozojske terciarne kamnine.

Sestavljata jih dve povečini vzporedni glavni verigi z globoko vmesno depresijo. V srednjem delu gorstva (Peru, Bolivija, severna Čile in Argentina) ležita močno narazen in oklepata osrednje višavje - Altiplano. Na njegovem severu se je nahajalo središče inkovske države - Cuzco.

Najvišji vrh Andov je Aconcagua, ki meri 6959 m. Leži v Mendozi v Argentini na meji s Čilom.

Aconcagua

Ostali višji vrhovi so še:

1. Huascarán - 6768 m (Peru)
2. Siula Grande - 6344 m (Peru)
3. Chimborazo - 6310 m (Ekvador)
4. Cotopaxi - 5897 m (Ekvador)

Med njihovimi vrhovi najdemo tudi najvišji ognjenik na Zemlji. To je argentinski Ojos del Salado s 6863 metri.

Alpamayo, Peru, 5947 metrov

Seznam 13 inkovskih vladarjev.

Hurin Qusqu

1. Manqu Qhapaq (*Manku Qhapaq*) (okoli 1200)
2. Sinchi Ruq'a (*Sinchi Ruqa*) (okoli 1230)
3. Lluq'i Yupanki (*Lluqi Yupanki*) (okoli 1260)
4. Mayta Qhapaq (okoli 1290)
5. Qhapaq Yupanki (okoli 1320)

Hanan Qusqu

1. Inka Ruq'a (*Inka Ruqa*) (okoli 1350)
2. Yawar Waqaq (okoli 1380)
3. Wiraqucha Inka (*Wira Qucha Inka*) (1438-1471)
4. Pacha Kuti Inka Yupanki (1438-1471)
5. Tupa Inka Yupanki (1471-1493)
6. Wayna Qhapaq (1493-1527)
7. Waskar (*Waskhar*) (1527-1532)
8. Ataw Wallpa (1527-1533)
9. Tupa Wallpa (1533)

Willkapampa

1. Manqu Qhapaq iskay ñiqin(1533-1544)
2. Sayri Tupa (1544-1561)
3. Titu Kusi Yupanki (1561-1570)
4. Tupa Amaru (1570-1572)

MAJI

Maji so ljudstvo, živeče v južni Mehiki in severni Srednji Ameriki (Gvatemala, Belize, zahodni Honduras in Salvador). Imajo tritisočletno zgodovino, saj so bili ena srednjeameriških predkolumbovskih civilizacij. V nasprotju s splošnim prepričanjem Maji niso nikdar izginili. Na tem območju še vedno živijo milijoni in številni ljudje še vedno govorijo katerega od majevskih jezikov.

Kje so živeli

Ozemlje, na katerem so živeli Maji, je zajemalo Gvatemalo, del Salvadorja in Hondurasa in širo mehiško pokrajino, polotok Jukatan. Maji so gradili svoja mesta na najbolj nedostopnih krajih, globoko v džungli. Arheologi so opravili mnogo dela, da bi majevska mesta in središča očistili gostega rastlinja. Odkrili so desetine mest, prepričani pa so, da jih je še veliko več. Nekatera so stara tudi že 2000 let.

Kako so živeli

Niso poznali kolesa in niso imeli udomačenih živali. Zgradili pa so izredno gosto mrežo kanalov. Promet in prevoz se je potemtakem odvijal po vodi. Bili so izkušeni poljedelci in dobro so znali izkoriščati svoja siromašna zemljišča. Vse majevsko ozemlje je bilo na gosto poseljeno, vendar ni šlo za prava mesta, temveč prej za središča zbiranja, kjer so stale javne zgradbe: templji, svetišča, observatoriji, stadioni, tržnice. Ni znano, ali so na obrobju teh svetišč živeli svečeniki in javni funkcionarji, toda majevski prebivalci so živeli več kilometrov stran. V središče so hodili le ob verskih praznikih, na gledališko predstavo ali na semenj. Majevske kočje so bile zelo preproste. Vsa zemlja je bila skupna last. Maji so obdelovalna polja trgali gozdu, ko so sekali in požigali drevesa. Tako pridobljenega zemljišča pa niso orali. Dovolj je bilo narediti luknjo s palico in vanjo vrči seme. To razloži, zakaj je majevsko ljudstvo lahko imelo čas za gradnjo svojih velikih del. Poleg koruze so gojili pšenico, sladki krompir, fižol, bombaž, konopljo, kakav. Čebele so gojili brez žela v votlih drevesih. Zelo pomembno je bilo drevo sapotilje, iz katere so pridobivali lepljivo snov, ki so jo uporabljali kot lepilo in tudi kot žvečilni gumi. V majevski prehrani seveda ni manjkalo mesa. Lovili so veliko rib, med divjimi živalmi pa damjake, pasance, želve, zajce, fazane, med domačimi pa purane, kokoši in race.

Od rojstva do odraslega Maja

Osnovni pojem je bil čas; Maja je imel svoj horoskop, še preden se je rodil. Takoj ob rojstvu so svečeniki določili najprimernejši dan, ko naj bi mu dali ime. Za Maja je imelo ime magičen pomen; tako so nosili »namišljeno« ime, tisto pravo pa so poznali le starši in najožji prijatelji. Otroku so sploščili glavo, prav tako pa so poskrbeli za poudarjeno škilavost – to so bili lepotni ideali. Ko je mladi Maja postal polnoleten (dvanajst let za ženske, štirinajst za moške), so priredili svečan obred. Razkošno oblečeni svečeniki so izlivali prečiščeno vodo na dečke in deklice, zbrane na svetem dvorišču. V tem trenutku so postali moški in ženske s pravicami in dolžnostmi odraslih.

Videz povprečnega Maja

So tršati ljudje z mišičastimi nogami, zelo širokimi obrazi in štrlečimi ličnicami. Imajo črne lase in temne oči in značilen ukrivljen nos.

Zanimivosti

Veliko pozornost so pripisovali teku časa. Spomenik so lahko postavili ravno zato, da so nanj napisali datum. Ampak ti datumi niso označevali pomembnih trenutkov ali dejstev - Maji so pod datumom preprosto dodajali svoja opažanja o gibanju Venere ali o bogovih, ki so tisti hip vladali.

Dosegli so velike uspehe tudi v astronomiji. Izračunali so kroženje Venere in sestavili tabelo sončnih mrkov, ki so jo uvedli kot dvojni koledar, tako da so jih lahko tudi napovedali. Izračunali so natančno dolžino leta, čeprav niso uvedli prestopnega leta. Poleg astronomije so bili tudi genialni matematiki: iznašli so ničlo.

Spretni stavbeniki, kiparji in slikarji

Imeli so veličastna in velika središča, kar pa bi stežka našli v zgodovini človeka. Ta lepa in preprosta središča so gradili z orodjem iz kamna ali lesa: s sekirami, kladivi, dleti. Majejsko mesto je imelo mnogotero funkcij in poslopja so bila namenjena različnim dejavnostim. V osrednjem pasu so se sredi sijajnih trgov dvigala svetišča; sledile so palače, astronomski observatoriji, stadioni, kopališča.

Majejska arhitektura se na prvi pogled zdi precej drugačna od drugih antičnih civilizacij, pa ne le zaradi načrta, temveč tudi zaradi materialov. Apnenčev kamen, zdrobljen v prah, je bil osnova za cement, ki se je odlično vezal s kamnom. Ko se je cement strdil, so poslopje očistili in zloščili.

Edini znani primer svetišča, ki je bilo postavljeno kot grob je pet ton težka kamnita plošča. Na plošči je vklesana podoba moškega. Ta moški zgleda kot da bi sedel v tipičnem položaju astronava v vesoljski ladjici. Zaradi te domneve je dobil ime »Astronavt iz Palenqua«.

Okrutna vera

Majejsko ljudstvo je bilo globoko verno. Za Maje je bilo žrtvovanje svečan obred in ne dejanje krutosti. Prvi primer žrtvovanja: žrtev so položili na oltar in duhovniki so ji dobesedno prerezali vrat. Drugo, za majejsko vero značilno žrtvovanje: V mestih so našli številna globoka brezna. To so bili sveti cenotes. Vanje so med slovesnimi obredi metali »izvoljene« moške in ženske (velikokrat dokaj mlade), namenjene žrtvovanju. V brezni so bila izkopana okostja odraslih in otrok ter mnogo predmetov. Imeli so veliko bogov. Najpomembnejši so bili tisti na nebu, na zemlji in pod njo. Imeli pa so božanstva še za vsako delo: boga za čebelarje, boga za trgovce, za popotnike in celo za tistega, ki je tetoviral. Pogosto so božanstvom pripisovali živalske lastnosti: npr. bogove dežja so istoverili s plazilci ali krokodili. Eno od teh božanstev je bil Chac, poglaviti bog dežja, upodobljen kot starec s

strašno dolgim nosom in zmeraj ves solzen. Solze so simbolizirale deževne kaplje. Med pomembnejšimi so bili tisti, ki so nadzorovali čas, dneve, mesece, leta in gibanje zvezd. Toda za ljudstvo, navezano na zemljo, je imel ugled predvsem bog koruze. Koruza je bila največji dar, ki so ga bogovi dali ljudem, saj je osnova za njihovo preživetje. Setev koruze pa ni bilo samo delo: preden so zorali njivo, so se postili in prinašali bogovom darove; vsak trenutek obdelovanja je bil svet obred.

Propad civilizacije

Maji so kot izvrstni astronomi in astrologi v svoji sveti knjigi *Popol Vuh* napovedali mnogo dogodkov, med drugim tudi vrnitev matičnih prebivalcev in njihovega vladarja. Datum so natančno določili, prav tako tudi opis "prihoda bradatega moža bele polti". To izjemno naključje, ki se ujema z zgodovinskimi podatki o prihodu osvajalcev, je domnevno botrovalo uspehu evropske vojske, ki je brez boja premagala neprimerno večjo množico ameriških avtohtonov, ki se do zadnjega ni upirala. Ko so v srednjo in južno Ameriko prispeli španski osvajalci, so jih domačini sprejeli kot prijatelje oz. kot pomoč matičnih prebivalcev, ki se vračajo z namenom pomagati do ponovnega vzpona civilizacije Majev. Španci pa so to izkoristili in civilizacija Majev se je krvavo zaključila.

Popol Vuh je sveta knjiga majevske civilizacije. Zaradi pustošenja konkvistadorjev je bila uničena in kasneje rekonstruirana, zato se pojavljajo dvomi o avtentičnosti njenega sporočila. Prvotna knjiga naj bi vsebovala zgodovinske zapiske o tem ljudstvu, njihova znanstvena odkritja in prerokbe.

Nahuatl- govornica Majev in Aztekov

Število govorcev jezika Nahuatl v posameznih pokrajinah v Mehiki

Nahuatl [náwatl] (tudi *Azteščina*) je najbolj govoren avtohtoni jezik v Mehiki. Bil je tudi jezik Aztekov in majhne države Tlaxcala, ki je bila sovražnik Aztekov.

Nahuatl govorniki v različnih pokrajinah v osrednji in južni Mehiki. Medtem ko število govorcev v oddaljenih predelih še vedno raste, je ogrožen jezik v svojih bivših središčih, kot npr. v dolini mesta Mexico in v pokrajini Tlaxcala, ker se otroci v teh krajih le še učijo španščine. Včasih so variante jezika Nahuatl tudi govorili v Salvadorju in v Nikaragvi.

AZTEKI

Aztéki so bili ena izmed najrazvitejših civilizacij predkolumbovske Amerike.

Razvoj civilizacije

Okoli leta 1200 so osvojili Mehiko in podvrgli ostala ljudstva (Maji). V Mehiki 14. in 15. stoletja se je razvijala njihova civilizacija, z vojnam pa so kasneje ustvarili svoje kraljestvo, ki je obsegalo celotno južno Mehiko. Španci so leta 1519 odkrili azteško deželo in njeno prestolnico Tenochtitlan. Bili so zelo presenečeni, kajti niso mogli verjeti, da tam obstaja tako bogata in razkošna kultura, saj so bile ostale kulture v Novem svetu zelo revne. Azteška kultura pa je imela razkošne palače in velika mesta. Vendar te razkošne kulture Azteki niso ustvarili sami, ampak so nasledili dosežke, ki so jih ustvarila ljudstva pred njimi. Azteki so kot ostale velike civilizacije posredovali del svoje dediščine, kot so npr.: rastline, živali, predmete. Njihova imena so značilna za ves svet, kajti še danes jih uporabljamo. Nekatera imena so prilagojena sodobnemu jeziku, kot tomatl (paradižnik), olli (guma), cacahuatl (arašid). Njihov jezik je bil nahuatl. Ime pa so dobili po njihovi bajeslovni domovini - Aztlan, pa tudi Tenochca, Mexica.

Vladarji

Sončni kamen

Njihov prvi in najbolj znani vladar je bil Montezuma I. Vladal je od leta 1440 do 1468. Bil je zelo pomemben zato, ker je ustvaril prenavo v verskem in moralnem življenju. Zahteval je obnovitev glavnega templja v prestolnici, ter izdelavo sončnega kamna z aztežkim koledarjem.

Bivališča

Azteške hiše so bile grajene večinoma iz kamnov ali iz zidakov iz blata, za vezivo so rabili apno, ki je bilo pomešano s peskom. Na tak način so se tudi ponekod zavarovali pred nizkimi temperaturami. Hiše so imele pravokoten tloris, bile pa so enosobne ali dvosobne, odvisno od položaja prebivalcev. Streha je bila terasasta. V središču hiše je bilo po navadi ognjišče na katerem so kuhali. Ognjišče je bilo narejeno iz treh kamnov in na njem je vedno gorel ogenj. Tipična azteška hiša je imela prostor za kuhanje in jed, kopalnico ter spalnico. Svež zrak je v hišo prihajal skozi vhodna vrata.

Vsakodnevno življenje

Osnovna hrana Aztekov in ostalih mehiško-ameriških prebivalcev je bila koruza. Ostala hrana so bile riba, rakci in črvi. Hrano so domov nosili v košarah, jedli pa so jo sede ali so sedeli na pručkah. Matere so svoje hčere učile vsakodnevnih opravil. Za starejše Azteke je bilo značilno da so bili bolj spoštovani in so imeli pravico piti alkoholne pijače in se z njimi opijati. Ponoči so akrobati, pritlikavci ter lutkarji zabavali ljudstvo. Azteška mesta so trgovci oskrbovali z raznim blagom iz tujih dežel. Najpomembnejši azteški praznik je bil praznik nabiranja koruze, ki je trajal 10 dni in je bil posvečen boginji Xilonen. Njihov najpomembnejši praznik je bil Atamalqualtli. Zelo pomembna azteška igra je bila patolli.

Palače

Azteki so imeli zelo razkošno kulturo, zato so za njih značilne palače, na njihovo arhitekturo je močno vplivalo mesto Tenochtitlan. Ker so Azteki častili boga Quetzacoatla, ter boga dežja Tlaloca, so na stene piramid upodabljali njune podobe.

Tlaloc je azteški bog dežja, vetra, strele nadlog in rodovitnosti. Azteki so se ga zelo bali in so mu žrtvovali ljudi, da so ga pomirili. Verjeli so, da je bil odgovoren za poplave in suše, in da so ga ustvarili drugi bogovi. Najprej je bil poročen s Xochiquetzal, boginjo cvetja, vendar jo je Tezcatlipoca ugrabil. Kasneje se je Tlaloc poročil z boginjo Chalchiuhtlicue («Ona z žadovim krilom»). Tlaloca so po navadi upodabljali kot plavo bitje s čekani. V njegovem podzemlju so se nahajali tisti, ki so umrli zaradi strele, utopitve ali bolezni. Skupaj s Chalchiuhtlicue je bil oče boga meseca Tecciztecatla. Imel je starejšo sestro Huixtocihuatl. Pri žrtvovanju so otroke utapljali. Tlaloc je vladal tretjemu od petih svetov v azteškem verovanju.

Prebivalci Teotihuacana so tudi častili Tlaloca, čeprav manj nasilno. V predazteškem času sta častili Tlaloca teotihuacanska in tolteška civilizacija v Srednji Ameriki. Tudi druge mezoameriške kulture so imele podobne bogove dežja, včasih le z malo različnimi lastnostmi. Na primer Maji so poznali Chaca in Zapoteki Cocijo.

Tlaloc.

Tlaloc se je imenoval tudi Nuhualpilli.

Tlaloc.

Religija

Azteki so najbolj znani po njihovem žrtvovanju ljudi. Njihov glavni bog je bil bog Sonca Huitzilpochtli, ostali so bili Quetzacoatl, Tlaloc,... Verjeli so, da njihov bog sonca vsak dan potuje čez nebo, ponoči se pa se vrne v podzemlje. Verjeli so tudi da Sonce potrebuje pogonsko gorivo. Žrtvovali so vojne ujetnike, ko pa teh ni bilo več, so začeli žrtvovati svoje ljudi. Odpeljali so jih na vrh templja kjer jih je duhovnik žrtvoval bogovom. Svoje ljudi so izbrali tako, da so morali igrati določeno igro. Če so izgubili, so bili žrtvovani. Eden izmed vzrokov propada Aztekov so bila tudi žrtvovanja.

Pisava

Med vdorom Špancev so Azteki uporabljali piktografsko pisavo. Od Aztekov se je ohranil le majhen del literarnega ustvarjanja. Bili so dobri govorniki, navduševali pa so se tudi nad poezijo.

Propad civilizacije

Špance so zamenjali za bogove, kajti verjeli so v boga Quetzacoatla, ki naj bi prišel z severa, bil bele polti in imel brado. Špance so imeli za nesmrtno, jezdece pa za pošasti. Španci so uporabljali strelno orožje arkebuze, ki so bile sicer zelo počasne zaradi ponovnega polnjenja smodnika in naboja, vendar so imele zgolj psihološko prednost. Hernando Cortez je z 250 vojaki pobil več tisoč Aztekov.

Azteški koledar

Azteški koledar je bil koledar Aztekov iz predkolumbijske Mehike. Je eden od srednjeameriških koledarjev, katerega osnovna zgradba je v osnovi podobna koledarjem antične Srednje Amerike.

Kamen z azteškim koledarjem

Koledar sta sestavljala 365 dnevni cikel in 260 dnevni obredni cikel. Oba cikla skupaj sta tvorila 52 letno »stoletje«, ki se včasih imenuje »koledarska zaokrožitev«.

365 dnevni koledar

Sončev koledar s 365 dnevi, ki se imenuje megleno leto (ali meščansko leto), je sestavljalo 18 mesecev, vsak z 20. dnevi, z dobo 5 ali 6 dni, dodanih na koncu. 360-dnevno periodo so Azteki imenovali »xíhuitl«. Končni nesrečni dnevi so se v nahuatl imenovali »nemontemi«.

Vsak mesec je imel svoje posebno ime, dneve pa so šteli od 0 do 19, saj so poznali dvajsetiški številski sestav. Dneve v zadnjem mesecu nemontemiju so šteli od 0 do 4.

260 dnevni cikel

Ta Sončev koledar je bil neločljivo povezan s sveto zaokrožitvijo, oziroma svetim almanahom. Svečeniki so uporabljali ta obredni koledar z 260. dnevi z imenom Tonalpohualli v glavnem za vedeževalske namene.

Postopek imenovanja posameznih dni je bil kombinacija dvajsetih slikovnih znakov in števil od ena do trinajst.

Vsak dan označuje tudi zvezo z enim od štirih glavnih smeri neba.

Znamenja 20. dnevov so:

cipactli (aligator, vodna pošast) (vzhod)

éhecatl (veter, bog vetra) (sever)

calli (hiša) (zahod)

cuetzpalin (kuščar) (jug)

cóatl (kača) (vzhod)

miquiztli (smrt) (sever)

mázatl (jelen) (zahod)

tochtli (zajec) (jug)

atl (voda) (vzhod)

itzcuintli (pes) (sever)

ozomatli (opica) (zahod)

malinalli (mrtva trava) (jug)

ácatl (trst) (vzhod)

océlotl (ozelot, jaguar) (sever)

quauhtli (orel) (zahod)

cozcaquauhtli (kanja, mrhovinar) (jug)

ollin (gibanje, potres) (vzhod)

técpatl (kresilni kamen, nož) (sever)

quiáhuitl (dež) (zahod)

xóchitl (cvetlica) (jug)

Te dneve so kombinirali skupaj s števili. Ta perioda 260 dni je sestavljala vedeževalski oziroma obredni koledar, znan kot tonalamatl. Tonalamatl je bil naprej razdeljen na več načinov: v nekaterih rokopisih je vsaka od dvajsetih 13-dnevnih period, oziroma tednov prikazana posebej skupaj z likom boga, ki je bil še posebej vezan na prvi dan in katerega vpliv se je razširil skozi ves »*teden*«. V nekaterih rokopisih je tonalamatl urejen na drugačen način, v pet dolgih vodoravnih vrstic s po 52 dnevi. Vsaka vrstica in vsak navpičen stolpec petih dni ima vodilni znak božanstva, katerega vpliv je bilo potrebno spoštovati.

Vpliv majevskega koledarja

Niso še z gotovostjo ugotovili, ali je azteški koledar starejši od majevskega koledarja in kateri koledar je na katerega vplival. Veliko pokazateljev pa pravi, da je bilo ravno nasprotno, in da so Azteki v bistvu le nekako prevzeli in si prilagodili majevski koledar, ki je še bolj zapleten.

Viri: sl.wikipedia.org